

NAMIK KEMAL

İÇİN

DİYORLAR Kİ:

FALİH RIFKI
V Â - N U
HÜSEYİN CAHİD
PEYAMİ SAFA
ERCÜMENT EKREM

SADETTİN NÜZHET

KERİM SADI
Dr. FUAD SABİT
NÂZİM HİKMET
HÜSEYİN AVNİ
SUAD DERViŞ

Anketi yapan: KEMAL TAHİR

//

İanesi
10 Kuruş

TÜRKİYE SOSYALİST TARİH ARŞİVİ MA VAKFI

Bu anketi neden yaptım ?

Bir tarihte [Namık Kemal] adında biri yaşamış.

Bu zat şair, gazeteci, tarihçi ve romancı imiş. Ve aynı zamanda Abdülhamidin hem en büyük düşmanı hem de mutasarrıfı. [Namık Kemal] bana daha iptidai mektebinde okurken, [büyük vatanperver], [büyük milliyetperver] diye tanıttılardı.

O zamandanberi koca koca değişmeler oldu.

[Kerim Sadi] bir broşür çıkardı. Bunda kısaca: Namık Kemal, dedi, palazlanmak üzere olan yerli burjuvazinin pir aşkına davulunu gümleten biridir.

Matbuat umum müdürlüğü, büyük Türk ve büyük vatanperver zannedilen bu zatın piyeslerini menetti.

Saadettin Nüzhet, Namık Kemalın Türk olmayıp aslen Arnavut olduğunu söyledi.

Şair Nazım Hikmet bir şiirde hürriyet uğrunda zindanlarda çürüyen Namık Kemalın köle sahibi olduğunu idida etti.

Peyami Safa bir mekalesinde, Namık Kemal için bu memlekette hürriyet olmadığını, onun hattâ (Marks) kadar bile konuşmadığını ileri sürdü.

Bir öğretmen, bir kitapçık çıkararak Namık Kemal aleyhinde söz söyleyenlerin gebertilmesini teklif etti.

[Falih Rıfki] Halit Zia için yazdığı bir mekalede Namık Kemale: Onun milleti Türk değildir. Osmanlı ve müslümandır dedi. Celâl Nuri Namık Kemalın müverrih olmadığını ve olamayacağını ispat etti.

Bir delikanlı çıkardığı bir resalede..Namık Kemale kötü söyleyenlerin zırdeli olduklarını söyleyerek cümlesinin tımarhaneye kapatılmaları lüzumunu haykırdı.

Ve nihayet İstanbul Üniversitesi edebiyat kısmı Namık Kemal'in 47'inci ölüm yılını kutlulamak için bir ihtifal hazırladı.

Ihtifal çok parlak oldu. Her kes bir şeyler söyledi. Göğüslere Namık Kemal rozetleri takıldı.

Ben bütün bunlara şaşmadım.

Bir adam vatan ve millet mefhumlarını hiç anlamadan vatanperver ve milliyetperver tanılabilir.

Bir adam bir padişahla hem de onun mutasarrıflığını yaparak garip bir mücadeleye girer ve ne istediğini bilmeden bir şeyler isteyebilir ve bu isteyiş diğer bir takım adamlar tarafından mühim sayılabilir.

Ve böyle bir adam ölümünden 47 yıl sonra başka şartları yaşayan, başka kıymet ölçüleri olması lâzım gelen bir nesil tarafından kahraman ideali olarak anılabilir.

Bence bütün bunlar da şaşmaya değmez.

Namık Kemal bir zamanlar var olan ve varlığı bu gün bile düşmanları ve dostları tarafından anılmakla şüphe götürmeyen biridir.

İster şuurlu, ister şuursuz, ister Türk, ister Arnavut, ister mutasarrıf ister mübaşir olsun, o vardı muhakkak.

Softasından saray müşirine, kolcusundan mektep talebesine kadar bütün bir kitlenin hafiyeliğe can attığı bir devirde, rakı sofrasında küfretmiş, bayağı hicviyeler yazmış, ve gökle boks yapmış olsa dahi, vardı.

Ve bu gün o çöküntülü muhit içinde kimseyi satmadan yaşadığı için var sayılmalıdır.

Ben Namık Kemal ihtifalında işte asıl bu cihetin tebaruz ettirilmesini bekledim.

Dejenere bir muhitte hiç olmazsa dostlarını, arkadaşlarını el ele verip göz göze durduğu adamları satmadan yaşamış biri için toplanıldığı ilk sözde anlatılır muhakkak dedim. Ve umdum ki ihtifalde ilk sözü alan ateşli genç:

— Arkadaşlar, diyecek, ihtifalini yaptığımız adam dejenerere Bizansın mütefessih mirasına konmuş, dejenerere bir imperatorluğun inkiraz senelerinde yaşamıştı. Onun yaşadığı devirde analar çocuklarını, oğullar babalarını, kocalar karılarını, dostlar dostlarını bir pula ve aşinalık bir şöhrete satıyorlardı. Bu sade büyükler için böyle değildi, daha mektep sıralarındaki talebeler hocalarını, hattâ yan yana oturup yan yana şarkı söyledikleri arkadaşlarını jurnal ediyorlardı. İşte böyle dost ve arkadaş kafalarının içindekilerine varınçaya kadar mezada çıkarılmış müthiş bir bataklık ortasında Namık Kemal kimseyi satmadan yaşayabildi, diyecek.

Oysa ki o genç sade:— İhtifalı açıyorum dedi, kürsüden indi.

Acaba bu genç için bir insanın diğer bir insanı satmaması insanlığı ve insan kıymeti için kâfi bir karakter büyüklüğü değil midir ?

İşte ben buna şaşıtm ve buna şaşıtığım içindir ki bu anketi yapıyorum :

Sorduğum sualler aşağı yukarı yedi istifhamda toplandı:

- 1 — Namık Kemalın sosyal kanaatleri nelerdir ?
- 2 — Namık Kemalın istediği liberalizm ile bu günkü demokrasi ve liberalizm arasındaki farklar ?
- 3 — Namık Kemalın din, milliyet ve vatan telâkkisi?
- 4 — Namık Kemal neden layik değildi ?
- 5 — Edebiyatımızdaki tesirleri ve gazeteciliği ?
- 6 — Namık Kemalın istibdatla yaptığı mücadele bir inkılâbçı karakter taşır mı ?
- 7 — Bugünkü gençlik Namık Kemalı neden ideal bir kahraman saymak istiyor ?

Kitapta hiç bir sıra takip etmedim. Cevapları aldığım gibi yazıyorum.

KEMAL TAHİR

Bay Va-Nû

(Haber) gazetesi Babıalidedir. Sabık bir medresede çıkar. Bu medresenin merdivenleri diktir ve muharrirlerin oturduğu odanın kapısında şöyle bir ihtar vardır:

DİKKAT

Yazı odasına girilemez

*Görüşmek istediğiniz kimseyi çağırarak
misafir odasında konuşunuz!*

Kendi kendime : bu ihtar asla anketçiler için değildir ; diye teselli ettim. Kapıyı aralayıp baktım. Va-Nû içerde. Masasının başında oturmakta. Önünde müsvedde kâğıtları. Elinde kalem. Belliki sünühata muntazır.

Çok nazik, çok çelebi adamdır Va-Nû. Ben içeri girip kendisine doğru yürüyünce kalktı, ayakta durdu ve anket bitinceye kadar ne bana (otur) dedi ne de kendisi oturdu. Dim dik konuştuk.

— Namık Kemal için bir anket istemeğe geldim dedim.

— Namık Kemal mı?

— Evet. Malum ya Üniversitede ihtifal yapıldı. Bunca makaleler, broşürler çıktı. Namık Kemal mesele oldu.

— Vallahî ne ihtifala gittim ve ne de yazılanları okudum. Zaten Namık Kemalın tetkike değer olup olmadığını da...

Gayri ihtiyari sözünü kestim:

— Tetkike değeri olup olmadığını mı? Bunu yazma müsaade eder misiniz.

Vala toparlandı:

— Hayır dedi. Hayır. Yazmayın bunu. [Namık Kemalın değeri olup olmadığına mütereddit meşhur bir mu-

harrimizin tereddüdünü de yazmasam neyi yazacağım acaba ?] Mamafi yüzüne karşı (hay hay)ı bastırdım. Değersizlik bahsinin üzerimdeki duş tesirini kapatmak için devam etti:

— Zaten Namık Kemal hakkında muayyen bir etüdüm de yoktur. Bu güne kadar Namık Kemal için yapılmış etraflı bir tedkik ve salahiyettar bir eser mevcut değildir sanıyorum. Namık Kemalın eserleri toplu bir halde bulunmamaktadır. Hepsini bulup okumak müşküldür. Bilhassa zaman işidir.

— Namık Kemalın sosyal kanaatları nelerdir.

— Biz Namık Kemali ancak Reşit ve Şehabeddin Süleyman beylerin kitaplarından okuduk. Bu zevatın onu göklere çıkararak fazla hassas eserlerinden iktifaflarından, müntehabatından tanıdık. Namık Kemal hakkında kıraat kitaplarına kadar girdiği için çok sathî bir bilgimiz var. Şehabeddin Süleyman hocam olmakla beraber bence nihayet hassas bir adamdır. Hem o devrin ölçüleriyle verilmiş hükümler bizi bu günkü şartlarla elbette tatmin edemez. Bence Namık Kemal hakkında şöyle bir söz söylemek mesele Dante hakkında söz söylemeğe müsavidir. Dantenin de bir takım yazılarını okuduk. Şu kadar ki, Dante için itimat edilir eserler ve hükümler bulabiliriz. Namık Kemal için bu da mümkün değildir.

Bu hususta söz söylemek salâhiyetini daha ziyade edebiyat hocalarında buluyorum. Ben zaten yazı işlerinde esaslı bir taksim âmâl taraftarıyım. Her halde bu günkü vaziyetimle söyleyeceklerim, indî ve karakuşî mahiyette olacak ve, ve nihayet çok tekrarlanmış fakat kıymeti ciddiyetle ölçülmemiş hükümlerde kalacaklardır.

— Pekiyi gençliğin bu gün onu (bir kahraman mertebesine çıkarılmasının sebebi ?

— O, eski ve kıymet dereceleri ölçülmemiş hükümlerin tesiridir bu.

Bir ziyaretçisi geldi. Teşekkür edip çıktım.

Vâlâ karakterini kıl kadar değiştirmemişti. Epiyce konuştığı, bir sürü ismi haslar, bir araba mesele ile alâkadar görünen heceler söylediği halde hiç bir şey söylememişti. Her zaman olduğu gibi, ihtiyattan ayrılmıyor, fikrini söylemekten çekiniyordu.

Anketimin ilk cevabında, Namık Kemal hakkında hattâ değeri olup olmadığı bakımından apaçık bir fikirsizliğe rastlayınca gayri ihtiyari mırıldanmışım:

Ölürsem görmeden millette ümid ettiğim feyzi

Yazılsın senki kabrime vatan mahzun ben mahzun.

Bay Peyami Safa

Bir zamanlar son sistem yazı makinesini mürettibi ile beraber camekânının önüne göstermelik koyan (Tan) gazetesinin merdivenleri de Haberden aşağı kalmıyor.

Peyaminin odası son katta imiş. Çıktım. Üç tane kapalı kapı. Acaba hangisinin arkasında oturur. Ses, seda işidilmiyor. Soracak kimse yok. Baştan başlayım dedim. Sağdan ilk kapıyı vurdum.

— Buyurun!

Hafif doğruldu masasından.

— Buyurun.

— Namık Kemal hakkında bir anket yapıyorum dedim. Fikrinizi almağa geldim.

Ziyaretçisi, üstadla herkesin fikrini soran meraklı anketçiyi baş başa bırakmanın zamanı olduğunu kestirdi. Kalktı. Onlar ayakta konusurlarken baktım.

Peyami Safa küçük bir adamdı. Küçümencik. İyi konuşan, sigara takdimini unutmıyan bir adam. Yazın şehirde oturmadığı için. olacak onu sokakta ekseriya açık

renkli pardösüsü ile görürdüm. Bana öyle gelirdi ki, bu pardösü onun bir çok şeylerini gözümden gizliyor. Bir soyunsa, muhakkak başka bir kıyafet her zaman gördüğümüz kıyafetlerden çok başka bir kıyafet çıkacak karşıma. (Karım ve metresim)deki kabadayı hovardanın, yahut ta (Çok söylendi ama ne zararı var) uçarı cingözün kıyafeti. Acayibliği roman kahramanı oluşundan ibaret birinin kıyafeti. Bir (Server Bedi) sizin anlayacağınız.

Halbuki bay Peyami Safa, sade küçümencik, mini mini bir adammış. Suallerime cevaplarını yazıp vereceğini söyledi. Sütünlarda Marksla mukayese ettiği, ihtifalde söz söylediği Namık Kemal için üstün körü laf etmek istemediği idi.

Fakat bunu kararlaştırmakla beraber yine uzun boylu görüştük. (Dokuzuncu hariciye koğuşu) diye kocaman bir eser, yazan adam söz arasında fikriyatını sık sık müdafaa ettiği tam bir küçük burjuva tipi, bir küçük burjuva münevveri. Dev gibi dünya hadiselerini laf arasında misal olarak göstermesi, fakat bu hadiseler üzerinde parça parça durarak işine gelen taraflarını alıp başına, sonuna ehemmiyet vermemesi onun tıpa tıp bir küçük burjuva entelektüeli olduğunda şüphe bırakmıyor. Meselâ :

— Bu gün Marksçılar sade iki sınıf düşünmekle hata ediyorlar. Bir de küçük burjuva sınıfı vardır. Bu varlığın en büyük isbatı Musolini ve Hitler hareketleridir. İkisi de orta sınıfa istinaden muzaffer olmuşlardır.

Dediği zaman ben :

— İyi ama üstadım bugün bu iki faşist memlekette küçük burjuva menfaatleri ne âlemde? diye sorunca sözün değiştirivermesi benim ölçülerimle bana bu teşhiste yanlış olduğunu gösteriyor.

İlk sualı soruyorum :

— Namık Kemalın sosyal kanaatları nelerdir ?

— Namık Kemalın muayyen bir sosyal kanaatı yoktur. O ancak Abdülhamidin şahsında istipdada düşmandı. Zaten mütefekkir değildi. Hattâ az okumuştı. Muayyen bir sınıfın ideolojisini müdafaa etmiyordu. Hattâ muasır devletin kurulmasını istediği halde bunu dahi izah edemeyecek vaziyette idi.

— Namık Kemalın anladığı vatan ve millet mefhumlarıyla bu günkü vatan ve millet mefhumları arasındaki fark ?

— Namık Kemal milliyetperver değildi. Vatancı ve ümmetçi idi. Eseri ümmet devrinde millet anlayışına geçişimizin henüz tam bir surette şuuru bulmamış vaidlerini taşır. Bunun için şiirinde «millet» ve «ümmet» kelimeleri aynı kıymeti almıştır. Yine bunun için Namık Kemal vatancı ve dinci idi. Şuurlu bir surette milliyetçi sayılamaz. Fakat asrî nasyonalist edebiyatın da mübeşşiridir. Onun dinci oluşu nihayet nihayet bir mümin oluşundan ileri geliyordu. O dinin (Kont)a göre muayyen bir sahfa olduğunu da bilmiyordu. Hislerine mağlup bir adam olmakla beraber nihayete kadar halk için monarşiye karşı mücadele etti.

— Namık Kemal neden layık değildi üstadım ?

— Layık mi ? ne münasibet ?

— Öyle ya, Namık Kemal madem ki hem liberal hem de inkılâbçı idi. Abdülhamit istibdadına kafa tutan bir takım gayri müslim teşeküllerden meselâ: Taşnaklardan, Etniki cemiyetinden pek alâ istifade edebilirdi ?

Üstat bir an düşündü. Sonra cevap verdi :

— Namık Kemalın kavgacı vasfı layık olmasını icap ettirmez. Çünkü her kavganın gayesi teokrasiyi yıkmak olmamıştır. Namık Kemal sadece monarşi ile mücadele etti.

— Edebiyatımızdaki tesirleri ?

— Edebiyatımızda halkın dilini meşrebini kültür edebiyatına karıştıran ilk adam o dur: Namık Kemalden evvel edebî dilde (kahbeyim) demek ayıbdı.

— Öyle ise onda halka inen edebiyat lisanı, edebiyatı cedideclerde niçin yine muğlaklaşmış ?

— Edebiyatı cedide halka ve cemiyete fazla bağlı değildi. Daha ziyade kozmopolit bir kültür edebiyatı idi. Namık Kemal takip etmedi. Çünkü mensup olduğu devir büyük atlayışlarla garbe doğru gidiyordu.

İkimiz de birer sigara tazeledik. Sorguya devam ettim:

— Namık Kemalın istibdadla yaptığı mücadele sizce inkılâbcı bir vasıf taşıyor mu ?

— Bu mücadele ona büyük bir inkılâbcı vasfı elbette verdirir. Komünistler bile burjuva inkılablarını inkâr etmezler. Bir kaç Türkiye solunun Namık Kemali inkâra yeltenmeleri, Türkiyede halâ yaşayan liberal fikirleri yıkmak için bir tabiyedir.

— Öyle ise son sualimi de sorayım, üstadım, dedim. Bu günkü gençlik Namık Kemali neden ideal bir kahraman tanımağa kalkıyor ?

Yüzüme karşı o gün:

— Çünkü hürriyet istiyor. Hürriyet yoktur demek hürriyetin olduğuna delalet eder. Binaenaleyh o bunu söyleyemiyor. Sadece Namık Kemalın şahsiyetini tutmak suretile hürriyetperverliğini anlatmış oluyor.

Diye cesareti medeniye cakası yapan üstat elime tutuşturulan kâğıda, bir de ne bakayım, aynen şunları yazmış :

— Türk gençliği Namık Kemalın şahsında vatan, hürriyet ve adalet gibi ebedî kıymetleri alkışlıyor ve onun düşmanlarına asla yıkılmıyan ve yıkılmıyacak ideallerin dersini veriyor.

Acaba Peyaminin her iki sözü aynı mânâya mı geliyor dersiniz?

Hüseyin Cahit Yalçın

Şişlide hurriyet abidesine giden asfalt yolun kenarında oturuyor. Bahçesinin duvarı Ermeni yetim mektebine bitişik. Telefonla randevu aldığım için bahçeye göğsümü gere gere girdim. Edebiyatı cedidenin en kuvvetli nesircisi, osmanlıcanın sarf ve nahvını düzeltmeğe uğraşan, latin harflarının kabulü için mücadele eden, sabık dâinler vekili, Maltada esir, Çorumda menfi ve oğlumun kütüphanesi, fikir hareketleri ve Tanin sahibi olan liberal Hüseyin Cahit Yalçının küçük yazı odasındayım. Kenarda kocaman bir yazıhane, üstünde kitaplar. Oturduğu yerin arkası, oturduğu yerin sağı tıklım tıklım kitap dolu. Bir oda ki sahibinin işi çok bir adam olduğunu ilân ve lüzumsuz yere işgal edilmemesini adeta emrediyor. Hemen ilk suali sordum. Gel gelelim 25 kuruşa aldığım mendebur dolma kalemin inadı tuttu. Burma cam ucundan bir tek çizgi çıksa ya l... Nihayet üstat ayaklandı. O mürekkep şişesi ararken, ben âdetini pek bilmediğim damping artığı münasibetsizin ötesini berisini kurcalamaktayım. Çok şükür üstad mürekkebi yetiştirmeden bizimki coştı. Hem de sahifenin tam ortasına kocaman bir mürekkep gölü bırakmak suretiyle. Ev sahibi büyük bir nezaketle kurutma kâğıdını sim siyah gölün üzerine sererken, biz de artık yola gelen kalemi yürüttük:

— Namık Kemalın soysal kanaatları nelerdi ;

Hüseyin Cahit Yalçın ihtiyatı elden bırakmadı, bu sualden kasdimin ne olduğunu sordu :

— Tabii Namık Kemal bir inkılab istiyordu. O günkü idarenin yerine neyi koyacaktı ?

— Liberal bir meşrutiyet, her halde cumhuriyet istemiyordu.

— Öyle ise lütfen Namık Kemalın anladığı liberalizmi anlatın ?

— Siyasî ve iktisadî liberalizm. Belki kendisi Monteskiyodan ilham sılmıştı. Mamafî meşrutiyet istediği muhakkaktır. Meselâ İngiltere meşrutiyeti tarzında bir meşrutiyet isteyordu.

— Bu bakımdan Namık Kemalın sınıfı karakteri ne dir ?

— Liberal burjuva.

— Din ve milliyet telakkisi ?

— Namık Kemal müslüman gözükyor.

— Yani nasıl ? pan islamizm yaparak mı ?

— Tabii, islamiyette pan islamizm dajma vardır. Müslüman olmak pan islamizm yapmaktır. Milliyete gelince ; Türk olmak o vakit memleketi batırmak olurdu. Bir çok milletlerden müteşekkil bir imperatorluk hududu içinde Türkler akaliyette kalıyorlardı. Liberal bir idarede bunun ne kadar feci bir netice vereceğini tahmin etmek güç değildir. Bu gün (Türkcüyüz) diye biliyorsak bu, memleketimizde bizden başka kimsenin olmamasındandır. Ben, vaktile (Tanin)de (Milleti hakime) serlevhasile Türk için bir mekale yazdığım zaman (anasır arasına nifak sokuyor) diye hücumlara maruz kalmışım.

— Namık Kemal neden layik değildi ?

— Memlekette Türkler azlıktı. Halbuki liberalizmde muayen bir ekseriyete istinat şarttır. Binaenaleyh islam anasırı bir arada tutmak mecburiyeti vardı. Hem Namık Kemali bugünkü telakkilerle tetkik etmek ve yarına göre hüküm vermek doğru değildir. Bence fertleri içinde buldukları şartlara bakarak tetkik etmeli yaşadığı şartların ortasında memlekete hüsnüniyetle hizmet edip etmediği noktasını esas almalıdır.

— Namık Kemalın istibdadla yaptığı mücadele bir inkılabî karakter taşır mı ?

— Namık Kemalın mücadelesi umumiyette kalmış şahsî bir sistem haline gelmemiştir. Onun verdiği şey nihayet bir tohumdur.

— Edebiyattaki tesiri ?

— Eskiye nisbetle sade yazdı. Fakat Namık Kemalın lisanile edebiyatı cedide lisanı arasında fark vardır. Namık Kemalın nesri mutantan idi. Edebiyatı cedide ise lisanı modernleştirmiş, yeni bir sistem sokmuştur. Yalnız edebiyatı cedideciler arabi ve farsî kelimeleri ahenk ve kıvraklık bakımından ihmal edememişler, lisanı bunlarla doldurmuşlardır.

— Gazeteciliği hakkındaki fikirleriniz ?

— Gazetelerini tetkik edemedim. Bu neşriyat bizim gençliğimizde artık durdurulmuştu. Biz, gizlice, bulabildiğimizi okuduk.

— Bugünkü gençliğin Namık Kemal etrafında yaptığı nümayişin mânası sizce ne dir ?

— Üstat bir çocuk masumiyetile devam eden suallerin sonuncusu karşısında durakladı.

— Bunun hakkında hiçbir fikrim yok diye kesdirmeden geçmek istedi. Fakat ben tetik üzerindeyim. İzahata giriştim :

— Ona ideal bir kahraman vasfı verilmek isteniyor. Bu hususta şahsî kanaatiniz nedir ? Bu doğru mu ? (Evet) veya (hayır) demek suretile kurtulmanın kabili olamayacağını kestirdi.

— Herhalde cemiyete iyilik etmek için çalışmış adamlara hürmet etmek lâzımdır. Bu gün dünü inkâr edersek, yarının bizi inkâr edeceğini kabul etmiş olmaz mıyız ? Bençe milletler de insanlara benzerler. Piç değilsek babamız ve babamızın babası vardı.

Anketim bitmişti. Bir az daha konuşup (bugünkü iktisadî buhrana),(geçici bir hastalık) teşhis koyan kalbi ferah

ve istikbalden bu suretle emin, üstadın müsadesini alarak ayrıldım. Asfaltı adımlarken düşünüyordum:

Merhum Lutfi Fikri, Bekir Ağadaki işkencelerin arttığı olan sökülmüş tırnaklarla domuz topu sopalarını bu liberal zatin müdafaa ettiği hükümeti al aşağı etmek için mi meclisi mebusan kürsüsüne kadar taşımıştı acaba?

Falih Rifkı Atay

Falih Rifkı Atay, Cumhuriyet gazetesinin 25 İkinci Teşrin nushasında Halit Ziyadan bahseden bir makalesinde Namık Kemal hakkında kısaca şu hükmü vermektedir.

«Namık Kemalın milleti şarklı ve müslümandı. Türk değildi. Servetifünun, garb meftunluğu içinde, bu ikisinden de kafa ve kalbini uzaklaştırmıştır. Şarklı ve müslüman kültürün o zaman yaşıyan son şair ve edibleri, ahlâk ve san'atçe, biraz düşünen ve duyan kimseleri, hakikaten, kayidsiz ve şartsız bir garbcilik davasına bağliyacak kadar düşküdürler.»

Ercüment Ekrem Talu!

Önünde fransızca (Korku) romanı, tercüme ediyor. Belki hemen yarın çıkacak parçayı yetiştirmekle meşğul. Fakat ölü gözünde yaş, anketimizde insaf. Geçdim oturdum karşısına. Önce konuşmak istemedi.

Bakdım, bunca senelik Ercüment Ekremi medhü sena ile yola getiremeyeceyim. Başka bir çare düşündüm. Oğlu Muvakkar Talu sınıf arkadaşımı. Karşımdaki insan her şeyden önce bir babadır ve babalar evladlarından açılan sözlere alâka göstermemek edemezler.

— Oğlunuz Muvakkarla bir sınıfta, bir sırada okuduk dedim.

İyi şeyler hatırlamış bir çocuk gibi gülümsedi. Fark ettim ki ben artık onun için deminki yabancı değilim.

Sordum.

— Namık Kemalın hürriyet mücadelesinde istediği inkılâp neydi ?

— Namık Kemalın istediği içtimaî değişim Osman oğullarının idaresi altında bir meşrutî idare idi.

— Yani liberalizm mi ?

— İsteddiği liberalizm meşrutiyet bakımından mahdut bir liberalizm yani meşrutiyet liberalizmi.

Bu izahı kavrayamadığımı sezmiş olacak ki ilâve etti :

— Millete hakimiyet değil de mahdut işlerde bir mürakıbe hakkı veren idare şeklini istiyordu. Liberalizm diye istediği şey bu idi. Fakat buna liberalizm demek için elbette biraz düşünmelidir.

Biraz düşündük karşılıklı; üçüncü sualimi verdim:

— Din, milliyet ve layiklik meselelerindeki Namık Kemal

— Namık Kemal Osmanlı idi. Hiç bir vakit Türk olmamıştır. Türk olmamasının sebebi de tarih bilgisinin çok dar ve çok mahdut bir çerçeveye münhasır olmasındandır. Namık Kemal :

(Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten)

sözü ile koca bir tarihe sığmayan koca bir milletin Osman oğullarının fena idaresile ufacak bir Osmanlı İmparatorluğu mertebesine indirildiğinden gafil bulunduğunu göstermiştir.

Müslümanlık bahsine şu meşhur sözle cevap veriyorum:

— Para ile imanın kimde bulunduğu bilinmez. Binaenaleyh bu hususta bir hüküm veremem. Layikliğin ise, Namık Kemal, mânâsını dahi bilmiyordu.

— Öyle ise istibdatla mücadelesi bir inkılâpçı karakter taşıyor mu ?

— Namık Kemalın islibdatla mücadelesi Fransız inkılâbının tesir ve heyecanı altında kaldığından ve kendisile muasır olan Viktor Hügonun şöhret ve serencamına gıpta ettiğindendir. Namık Kemalın teşehhüt miktarı Apdülaziz ve sonra da Aptülhamit ile mücadelesinde maalesef ne gibi müspet bir gaye güttüğü anlaşılmamıştır. Bir inkılâba ön ayak olmak için evvelce düşünölmüş, kesdirilmiş muayyen prensipler lâzımdır. Bu gibi prensipler ise bizim o tarihdeki rüşdiye mekteplerinin veya medreselerin veyahut ki elde bulunan arapça, farsca ve osmanlıca kitaplardan edinilecek kültürle vücade getirilecek veya kayranacak iş değildir. Bu üç lisandan başkasını bilmeyen ve zar zor edindiği yarı buçuk fransızca ile garbın inkılâb eserlerini okuyamayacağı bedihi bulunan Kemalın memlekette müspet bir inkılâp yapmak istemesine ben imkân tasavvur edemiyorum l...

— Edebiyat bakımından Namık Kemal?

— Namık Kemal Osmanlı edebiyatında yeni bir çağır açmıştır. Memlekete yegâne hizmeti de budur. Üslûbunun tımtıraklı olmasıyla beraber heyecan verici bir tavrı vardır. Ve hiç şüphesiz ki, lisanı bu günkü sadeliğine doğru tevcih etmekte, şiiri nazımdan ibarèt olmakdan kurtarmakta pek büyük himmeti olmuştur.

— Gazeteciliği?

— Ne demek istiyorsunuz?

— Yâni gazetecilik cephesinde yaptığı yenilik var mıdır?

— Memlekette eski bir gazetecilik yokdu ki yenisini getirmiş olsun. Fakat memlekette polemik ve fikir gazetesini ilk tesis eden odur. Bu itibarla da hizmeti dokunmuştur.

Ağzından kaçtı:

— Bu günkü gençliğin Namık Kemalı putlaştırmağa çalışması nedendir?

Allah razı olsun üstat sualimdeki patavatsızlığı önledi.

— Bu günkü gençliği putperestlikten tenzih ederim. Yirminci asrın hür fikirli ve hür vicdanlı gençliği tapınacak put aramaz. Fakat memlekete az çok hizmet etmiş en karanlık devirlerde fikirlere, fikirlerin aydınlanmasına yardımda bulunmuş kimselerin hatıralarına karşı saygı beslemeleri pek tabiidir. Bu itibarla yakın tarihimizin temiz bir siması olan Namık Kemal da hürmetle anmalarını takdire değer bulurum.

— Tabii, tabii üstadım. Yanlış söyledim sualı, yani Namık Kemale benzemek isteniyor da, diyerek soldan geri ettim.

— Bundan bir yıl evveline benzemek istemek bile bir nevi irtica'dır. Benim bildiğim, gençliğin gözü daima ilerde olmak lâzımgelir. Bugünün ferdi ancak kendine benziyebilir. Görenek aramaz. Görenek aramak acimize delâlet eder.

Üstatın elini sıktım. Teşekkür ettim ve onu Cümhuriyet gazetesi idarehanesinde (Korku) ile başbaşa bırakarak çıktım.

Sadettin Nüzhet

— Namık Kemalın sosyal kanaatları nelerdi ?

— Eskiye getirmek. Eskiye dönmek. Ümmet telakkisine avdet. Bir çeşit yavuz siyaseti. İslâm ittihatçılığı. Bunu bütün manzum ve mansur eserlerine görebiliriz.

— Namık Kemalın istediği liberalizm ile bugünkü liberalizm arasındaki farklar ? Hürriyet deyince neyi kastediyordu ?

Namık Kemal hakkında (Namık Kemal) adlı eseriyle

çok ciddi, çok esaslı tetkikler yapmış olduğunu isbat eden Sadettin Nüzhetin bu cevabın karşılığı o kitabın (siyasi tetkikler yapmış olduğunu isbat eden Sadettin Nüzhetin bu cevabın karşılığı o kitabın (siyasi şahsiyeti) kısmında zaten etrafiyle verilmişti. Topkapı saray kütüphanesinde meşgul bulunan Sadettin Nüzheti bu sual etrafında yormak istemedim. Kitabının o bahsinde söylediklerini hulâsa edeceğimi vadettim. Eve gelince kitaba tekrar göz gezdirince bu vadımın yersiz olduğunu anladım. Sadettin Nüzhet Namık Kemalın siyasi şahsiyetini orada o kadar kalın çizgilerle öyle etraflı tetkik ve mütaleâ etmişti ki hulâsa çıkarmak hatalı olacaktı. Namık Kemalın siyasi hüviyetini boş lafların üstünde çırıl çıplak görmek isteyenler Sadettin Nüzhetin (Namık Kemal) adlı kitabının hiç olmazsa (siyasi şahsiyeti) bahsini okusunlar.

— Namık Kemalın dini ve milliyetîl

— Namık Kemal tamamiyle islamcıdır. Ve taabii milliyet davası güdenlere muarızdır. Meselâ Vefik ve Süleyman paşaların milliyetçiliğine muarız oluşunu onun din çerçevesinden asla kurtulamadığını eskiye sım sıkı bağlı kaldığını gösterir.

— Niçin lâyük değildi?

— Bir kerre dine merbuttu. Fakat bu merbutiyet sade akide itibariledir. Şekil itibarile kendisinde hiç bir zeman dindar bir adam vasfı yoktur. Filhakika işret sofrasında peygamber adı anılınca rakıyı dışarı çıkartır ve salavat getirirdi. Fakat rakıyı ve şarabı da her gün içerdi ve işret alemlerinde peygamber adını andırmamağa çalışırdı.

Ona büsbütün sofu da diyemeyiz. Çünkü ömründe bir kerre bile yıkanmamıştır. Halbuki islamin bir şartı da hadesden ve necasetten teharrettir. Demek oluyor ki en kuvvetli akidesinde bile o anormaldır.

— Üstatla yaptığı mücadele bir inkılabcı karakter taşıyor mu?

— Namık Kemal benim noktâi nazarıma göre sade bir (söz ebesi)dir. Namık Kemalın istediği hüriyeti bile ben şahsî olarak bulamam. O mücerred ve muhayyel bir hüriyet talep etmektedir. 31 Mart vak'asında şeriat isteriz deyenler ne istemişlerse Namık Kemal da hüriyet davasında onu istemiştir. Binaenaleyh asla bir inkılabî karakter taşımaz. Nihayet bir ideali sayıklayan adamdır.

— Edebiyattaki tesirleri ?

— Bakın buradaki tesiri müsbettir. Vatan edebiyatının memlekette az çok yayılmasına vasıta olmuştur. Onun en kuvvetli tarafı muhakkak ki söz tarafıdır.

— Gazeteciliği ?

— Kendisi bilfiil gazetecilik yapmamıştır. Şinasi ve Ebuziyaya yardımcılık etmiştir.

— Bu günkü gençliğin Namık Kemali bir kahraman adetmesinin sizce sebebi nedir ?

— Gençliğin Namık Kemala lüzumundan fazla ehemmiyet vermesinin sebebini bir dürlü anlıyamıyorum. O müslümandı biz bugün lâyıfız. O kralcı idi. Bu gün cümhuriyetçiyiz. O ümmetçi idi biz Türküz. Namık Kemali fikir bakımından tutmak demek geriye, irticaya gitmek demektir.

Saadettin Nüzheti Topkapı sarayının kütüphanesinde bulmuştum. Anket bitip bahçeye çıktığım zaman son sözleri kafamda zonkluyordu. Asırlar geriledi, geriledi.

Kerim Sadi

Memleketimizde Marksizmin en selâhiyettar âlimi ve kafasının içindeki için en müsamahasız döğüşen delikanlıyı Kuzguncukdaki evinde ziyaret ettim. Uzun boylu, oldukça zaif bir adamdır Kerim Sadi. Elinde bir kurşun kalemlle karşıladı beni, ve çok az süren konuşmamız uzunluğunca kalemini hiç bırakmadı. Eski bir süveter giymişti. Boğaza bakan odasında karşılıklı oturduk. Duvarlarda Marksla Engelsin portreleri ve büyük Marksistlerin resimleri var. Masasının üzeri, etajerler, kenardaki raflar cildli, cildsiz kitaplara doluydu. Boş yerlere dosye dolabları sıkıştırılmış. Nizamettin Nazifin sözünü hatırladım : «Bu adam ekmek yerine kitap yiyor, onunla münakaşa edilmez» demişti.

Kerim Sadinin mavi gözlerinde yorulmaz ve bükülmez kavgacı parıltılar ve aynı zamanda tertemiz bir yürek enginleri vardı. Namık Kemal için ilk cephe ateşi yapan bu genç âlime, polemik meydanında şimdiye kadar sırtı yere gelmemiş mübarize, suallerimi uzattım.

— Namık Kemal hakkında şimdilik söyleyecek yeni bir şeyim yok, dedi, size broşürümden bazı yerler cizeyim. Ve çizdi :

« Namık Kemal'i nasıl tanırıyorsunuz? » diye açılan bir ankete bir kısım muharrirlerin cevabı var. Bunlara göre :

« Osmanlı camiasının üstünde bir kasırga gibi esen » bu « lâyuhti » « kahraman » ; « yedinci hissile de mefkûresi için çarpışan bu fevkalbeşer » ; « vatan mefhumunu ilk defa teganni etmiş » « nev'i şahsına münhasır bu harika » ; « içindeki mücerret ihtiras ve iştihakları hürriyet ve vatan kalıpları içinde eriterek », « hür adamlara barınacak bir vatan keşfetti. » ilh...

Türk tecdüt edebiyatı tarihinde ise, onu « memlekette ruhlar yeni bir fécrin lem'alarını sezerken » indifa etmiş « ilâhî bir volkan » halinde ve... « vatana ilânı aşk eden kahraman bir dev » suretinde temaşa ediyoruz.

Bazı edipler de diyordlardı ki :

« Naziri ne gelmiş, ne de gelmesi muhtemel olan o mecmuaî kemâlât », « bu mecmuaî mekârimü âliyat » ; « Tekfur Dağı ile Gelibolu arasındaki mesafeye ebediyeti yerleştiren, milletin destü payına desti a'sar ile bağlanmış zinciri kıran, zatı âsarından ve âsarı zatından büyük bu « dâhi » « cihangir », « zulme karşı kafa tutmanın zevkini öğreten » bu « mert, cesur millet adamı », « memleketin hayatına taallük eden meselelerle alâkadar olarak » « muhteşem bir nesir icat etti. »

Namık Kemal'in şahsiyeti hakkında, şimdiye kadar, verilen hükümlerin ekserisi enfüsî noktaî nazardan verilmiş bu kabil hükümlerdir. Şairi iktisadî-içtimai temellerinden sökerek, yaşadığı devirden ve bağlı olduğu maddî şartlardan kopararak *in abstracto* mutalaa edenler, görülüyor ki, onun hakkında objektif yani gayri şahsî ve ilmî değil, belki sadece şahsî ve indî hükümlerle iktifaya mecbur kalmışlardır.

Üniversitede kürsü işgal eden ihtiyar oğlunun rivayetine nazaran da « Türk milletinin tecdüt ve inkılâbını yapan onun fikri, onun ruhudur. »

İşte size, marksistlerin kabul edemeyeceği başaşağı çevrilmiş, fevkalâde sathî ve çok yanlış bir görüş. Zira, bir adamın « fikir » i ve « ruh » u — o adam ne kadar büyük bir kahraman ve ne kadar büyük bir dâhi olursa olsun — inkılâbı doğuramaz. Cemiyetteki inkılâpçı tahavvülleri doğuran amiller « Fikir » ve « Ruh » tan büsbütün başka amillerdir. Tarihteki inkılâplar, sübjektif ferdi iradenin tesiri altında, bir adamın dehasının veya bazı ulvî kuvvetlerin

rehberliğiyle olmaz; cemiyetteki iktisadi-maddi temelin beşerin dimağı üzerinde bıraktığı içtinabı gayri kabil tesir neticesi olarak husule gelir. İstihsal kuvvetlerinin değişmesi ve buna bağlı olan sınıflar arasındaki mücadelelerdir ki inkılâpçı değişiklikleri meydana getirir. Şimdiye kadar beşeriyet tarihinin bütün inkişafı istihsaleddici kuvvetlerin diyalektik inkişafından ve bu inkişafın birbiri ardısıra gelen safhalarından başka bir şey olmamıştır.

*
*
*

Namık Kemal, ticarete daha fazla hareket serbestisi bahşedecek olan kanunu esasîye ve «usulü meşveret» e âşıktı; ve bu sevdâyı, aruz veznile formül haline getirmişti!

*
*
*

Fakat Namık Kemal, hiç bir zaman, demir bir libas halinde bıraktığı şöhretinin altında iki büklüm dolaşan ve babasındaki kuvvetin hakiki menşe'lerini idrakten âciz kalan afyonkeş biyografın zannettiği gibi, «gökten düşmüş bir ilham» değildi. Bil'akis topraktan ve etle kemikten fıskırmış; cemiyetteki haşin mücadelenin saflarında boğuşa boğuşa inkişaf etmiş ve tarihin tunç çemberi içinde üstüne düşen muayyen rolü, kabiliyetlerle mütenasip olarak tamamlamış bir insandı.

Hüseyin Avni

Namık Kemal hakkındaki anketimin mevzuunu aşağı yukarı 7—8 sualde toplamıştım. Fakat *Akşam* gazetesi idarehanesinde bulup görüşdüğüm Hüseyin Avni için mevzu tek bir suale sıkıştırmayı daha faydalı buldum.

(Bir yarım müstemleke oluş tarihi) ile (1908 de ecnebi

sermayesine karşı ilk kalkınmalar) adlı iki eseri onun ekonomi bahislerinde ne kadar salayihettar olduğunu ispat etmişti. Osmanlı imparatorluğunun kap karanlık ekonomi vaziyetine mükemmel teşhisler koyan ve meşrutiyet inkilâbına ekonomi bakımından ap aydın bir karakter veren Hüseyin Avniyi söz verdiği saatta akşam idarehanesinde bekliyor buldum. Ve sordum :

— Ustadım, Namık Kemalın sosyal ekonomik telâkileri nedir ?

Genç muharrir canlı gözlerini bir süzdü. Suâl kendisi için o kadar bildik bir köşe idi ki, bir an tereddüt etmedi. İşte söze başladı :

— Bunu anlamak için Namık Kemalın bizzat çıkardığı *İbret* gazetesinde çıkan bir makalesinin bazı parçalarına bakmak kâfidir.

Önündeki Kâğıtları karıştırdı. Hazırladığı küçük bir notu eline aldı.

— İşte size bir parça : « Ticaret bir garip itibar buldu. Bir şirketten servetli adamlar, bir devletten kuvvetli şirketler peyda oluyor. »

Ben ifadedeki basitliğe ve garipliğe gülerken Hüseyin Avni devam etti :

— Diğer bir parça daha : « Bir fabrikamız yok. Memleketimizde sanat ne ile ileri gider ? Bir şirket tesisine muvaffak olmadık. Ticaret böyle mi terakki bulur ? Servet ne ile vücuda gelir ? »

Namık Kemalın « Bir şirket tesisine muvaffak olmadık » diye haykırması çok şayanı dikkattir. Bu satırların yazıldığı 1872 tarihinden daha çok evvel Mithat Paşa sanayiini ıslahı için projeler bile yapmıştı. Nitekim 1863 te Babı âlide toplanan ıslahı sanayi komisyonu esnafı bir araya toplayarak şirket teşkiline fabrikalar kurmağa teşvik etmişti. Esasen Avrupa sermayesinin tesirile yıkılan el

tezgâhlarının adamları Babı Âliye müracaat ederek kendilerinin himaye edilmesini istiyorlardı. Bu el tezgâhları o kadar seri bir surette ortadan kalkıyordu ki, meselâ 1812 senesinde İşkodroda mevcut olan 2000 dokuma tezgâhı 1846 senesinde 200 olmuştu.

Diğer taraftan Avrupa malı satan dükkânlar da çoğalıyordu. Meselâ: 1872 senesinde 33 bin nüfuslu bir şehir olan Trabzonda 27 nüfus başına bir ve Kastamuni de 18 nüfus başına bir dükkân isabet ediyordu. Bütün ticaret merkezlerinde, sahil şehirlerinde Avrupa sermayesine bağlı bir akalliyet burjuazisi türemişti.

Kapitalizmin Osmanlı imparatorluğu ile olan bu yarı koloni iktisadî münasebetleri içinde Namık Kemal müslüman (II) burjuazisinin hâkim bir mevkiye gelmesi için haykırıyordu. « Bir müslüman bankası olmalıdır. » diyen Namık Kemal sermaye terakümü için yüz kişinin bir araya gelerek günde iki kuruluş biriktirmesini, bu toplanan paralarla şirketler açmanın kabil olduğunu yazıyordu.

Fakat bu ticaret münasebetlerinin inkişafı için, kanunu esasî, meşrutiyet lâzımdı ; ve Namık Kemal işte bundan dolayı meşrutiyete âşıkı.

Ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi,

Yazılısın senki kabrine vatan mahzun, ben mahzun.

Kerim Sadinin dediği gibi, bu beyitle inleyen (vatanperver) şairin siyasi gayeleri 1908 meşrutiyet inkilâbı ile (ölümünden yirmi sene sonra) tahakkuk etti.

— Yani hürriyet mi ustadım ? diye sordum.

— Evet, Namık Kemal'in ideali. Nitekim meşrutiyet inkilâbı ile beraber her taraftan mantar gibi bir sürü anonim şirketler peyda oldu. Diğer taraftan 1908 inkilâbında hürriyet naralarını işiten şümendöfer amelesi ücretlerini arttırmak için grev yaptığı zaman Namık Kemal'in kasidele-

rini okuyarak hürriyet getiren keçe külahlı avcı taburlarının süngülerile dağıtılmışlardı.

İşte azizim, Namık Kemalın göğsüne takdığı hürriyet madalyasının öbür yüzü...

Teşekkür ettim. Hürriyet madalyası tuhafıma gitmedi dersem yalan olur.

Doktor Fuat Sabit

Meşhur verem mütehassısı ve veremde aşı tatbiki tarafı doktor Fuat Sabitin de Namık Kemal hakkındaki düşünceleri enteresan olacaktı.

Son asrın sosyal hareketlerini ve bu hareketlere başlangıç sayılan adamı bir doktorun hem de içtimai bünyemizi en fazla zedeliyen bir hastalık mütehassısının gözü ile tetkik etmek bir anketçi için kaçırılmaması lâzım gelen bir fırsattı.

Doktorun (... sokak... apartıman.. numara) daki muayenehanesine gittim. Saat akşamın 20 sine yakındı. Çıktı dediler.

Adresini ahbaplara sorarken bana: daima filan pastahanede oturur, orada bulursun, dediklerini hatırladım. Tarif ettikleri pastahaneyi İstiklâl caddesinde elimle koymuşum gibi buldum. Doktoru tanıımıyordum. Bu buluş hayırlı bir alâmetti. Daldım içeri.. Kibar pastahanenin, garsonlarına varıncaya kadar bu kasketli ve modası geçmiş külüstür paltolu delikanlıyı — anketciyi — yadırgadığı belli. Aldırmadım. Fakat baktım ki, kibar pastahanenin kibar müşteriye alışık garsonu beni tersliyecek, daha önce davrandım. Sert sert çattım kaşlarımı ve dik dik sordum:

— Doktor Fuat Sabiti arıyorum .

Gösterdiler. Uzun boylu esmer ve gözlüklü doktor. Arkadaşların tariflerine tıpatıp uygundu. Selâmladım. Derdimi anlattım. Rica ettim. Kırmadı. Suallerimi alâka ile dinledi. Elimdeki kâğıdı önüne çekti. Ben not alırken cevap verdi:

«—Eğer Namik Kemal hakkında benim kanaatimin bir kıymeti varsa, diyebilirim ki, o büyük fransız inkılâbının bizdeki mümessillerinden biri ve bilhassa inkılâbın coşkun ve serazad bir şairi idi. Nasıl ki Nazım Hikmet de. Proleter Oktobr inkılâbının kudretli şairidir.

Bizde derebeylikden burjuvaziye doğru inkışaf seyrini tetkik ederken Namik Kemale bir yer ayırmamak mümkün değildir. Fakat denebilir ki, zamanında kütleleri sarıyan hummalı hamlelerin esas âmilleri ona yabancı kalmıştır. Hukuku beşer beyannamesi hazmetmediği gibi gençliğinin en coşkun zamanında Avrupayı baştan başa saran 1848 inkılâdından da tamamen bihaber görünüyor. Bence o bir inkılâbçı — révolutionnaire değil, bir ısyancı — révolté idi. Arslan yeleli başını zamanının tacıdarlarına eğmemiş fakat bütün beşeriyetin baş eğmemesi ve diz çökmemesi lâzım gelen esasları tamamen kavramamıştı.

Bütün müceddedlik iddiasına rağmen Avrupadaki laik demokrat temayüllerden uzak kalmış, siyasette padişahçı, içtimaiyatta dinci, edebiyatta şarkcı ve umumiyetle kültürde aristokrat kalmıştır. Garibi şudur ki, tarihin inkışafına uygun temayüller itibarile, kendisinden eyvel gelen üstadı Şinasiden ve kendisinden sonra gelen Ahmet Mithattan geridir. Şinasi kültürü halk arasına indirmek için dili sadeleştirmek, Acem aruzuna karşı Türk vezni olan parmak hesabını koymak, edebiyatta gazel yerine roman ve nuveli ikame etmek, Türk kolektoruna temel olmak üzere atalar sözlerini toplamak gibi devrinin Avrupadaki

Milliyetçi ve demokrat temayülünü tamamilen anladığını gösterdiği ve Ahmet Mithat, sonradan aynı istikameti idame ettirdiği halde her ikisi arasında yetişen Namık Kemal aristokrat ve islâmcı kalmış, yazılarında «tantanai elfaz» dan ayrılamamış ve hattâ zamanının mey ve mahbup temayül-lerine bile tamamen veda edememiştir.

İstanbul üniversitesinde Namık Kemal töreni münasebetile ateşli nutuklarla Namık Kemali hürriyet ve vatan kahramanı şeklinde gösteren zatlar unutmamalıdır ki, Namık Kemal devir yapmış çok büyük bir sima olmasına rağmen ne onun vatanının bizim anladığımız vatanla, ne de onun hürriyetinin bizim istediğimiz hürriyetle münasebeti yoktur. Osmanlı imperatorluğundan ilerisini göremiyen, halkçılıktan birşey anlamıyan, Türklüğü yalnız irfan vadisinde yadırgamak değil, Osmanlılığın dışında kalan türk dünyasının bütün kahraman ve fatihlerini mağlûp Arap ve Acemlerinin gözlüğü ile gören ve vatani padişahların bir «Mülkü mevrusu» gibi, telâkki eden ıslahatçı Namık Kemal Türkcü, halkçı, cümhuriyetçi ve inkılâbçı bir Türk üniversitesinde bir « müstehase » gibi tetkik edilir. Meziyetleri ve zaıfları gösterilir fakat gençliğe örnek bir kahraman gibi tanıtılamaz.

Doktorun sözleri bittiği zaman benim önümdeki —kırk yıllık kahve iken burada kafe türk— fincanda boşalmıştı. Ateş pahası sanatoryomları ucuz iğne ile değiştirmeyi ideal edinmiş doktoru selamladım.

Smokinli garsonun tuttuğu üç senelik ihtiyar paltomu bir patron edasile sırtlayıp yürüdüm.

Suat Derviş

Kadın yazıcıları pek tanımam. Kadın yazıcı denilince eskiden gözümün önüne — neden yalan söyleyeyim — bir eli çenesinde, diğeri okuduğu kitabın yapraklarında yaşmaklı bir hanımefendi gelirdi. Yahut ta kadınlar birliği salonlarında türk kadınının ne dereceye terakki ettiğine (!) dair gırtlak paralayan bayan Nezihe Muhittin.

Sonraları bu iki tipe bir üçüncü karıştı. Sokak kıyafetini her ayın acayip modasına uydurup gülünç olmayan gazeteci ve romancı kadın. Sabiha Zekeriya ve Suat Derviş.

Cumhuriyet idarehanesinde Suat Derviş bekliyorum. İçeri girdi. Çok sade giyinmişti — Allah mustahakımı versin, kadın kıyafetlerini bir dürlü gereği gibi tarif edemem — eyi, sade kendine yakışanı giymişti, hulâsa. Hele yüzü bir gülüyordu ki... ferahladım. İnsan, ilk defa yüz yüze geldiği bir bayandan hele anket alacaksa yüzünün güler olmasına vereceği ehemmiyeti anlatamıyor vesselam.

Suallarımı okudum:

— Ben bugün üniversitelilerimizin ortaya bir Namık Kemal meselesi çıkarmalarından daha gülünç daha saçma bir hadise tasavvur edemiyorum diye söze başlayarak hep-sine birden iç içe cevap verdi:

— Namık Kemal zamanındaki edebiyat telakkisini aşmış, zamanının gençliği üzerinde müspet tesirler yapmış bir adamdır. Onu ancak bu bakımdan fakat epiydir tarihe mal olmuş bir fani gibi tetkik edebiliriz.

Yoksa o ne Marks, ne Lenin, ne de çok basit ve kuru bir adam olan Hitlere benzer.

Namık Kemalda sosyal kanaat sıfırdır. Bu gün Namık Kemalın sosyal kanaatleri üzerinde münakaşa etmek insanın sosyal kanaati olmadığını ve ekonomi politik aleminin kapkara cahili bulunduğunu ispattan başka bir işe yaramaz.

Ev içinde yaşadığı içtimai muhitin çöküntülerinden — ayyaşlıktan — bile kendisini kurtaramamış bir edebiyatçı hassas ve tek başına atan bir adamdır.

Bugün üniversitemizde ona verilmek istenilen büyük kahraman sıfatını haksız ve yersiz buluyorum. Eğer bu günün geçliği bütün bu nümayişleri ölümü üzerinden yarım asır geçmiş hassas ve tek başına atan bir yazıcıya bir kadirşinashık olsun diye yapıyorsa bunun bir ilmi tenkite tabii tahammülü yoktur.

Fakat göğsüne Namık Kemal kokardı takarak idealini onun basit varlığı ile doldurmağa uğraşan delikanlılara acı-mamak elden gelmiyor.

Bence bugün Namık Kemal etrafında koparılan gürültüler, ya bir kaç (eksantrik) münevverin kaprisinden ya-hut da bu kabil ihtifalleri fırsat sayıp üniversite muhitinde kendilerine şöhret yapmak isteyenlerin manasız hareketlerinden çıkıyor.

Ben Namık Kemalın hatırası anılmasın demiyorum. Bu-nu diyecek bir insanın mevcut olduğunu bir an tasavvur edemem. Fakat onu bir inkilâp kahramanı gibi değil bir edebiyatçı, bir hassasiyet ve heyecan adamı gibi düşünmeli; koyduğu ölçülerin bugün için işe yaramaz olduğunu unut-mamalı onu ancak lâayık oluğu edebiyat çerçevesinde bırakmalıdı.

Namık Kemal ne bir bayrak gibi kütlelerin önünde taşınabilir ne de yıkılması elzem tehlikeli bir mefhumdur.

Namık Kemalı bize vatanını ve milletini sever diye okuttular. Onu göklere çıkaranlar daima bu iki vasfını ileri sürerler. Ben burada Namık Kemalın anlayıp anlat-mağa çalıştığı vatan ve millet mefhumlarıyla bugünün vatan ve millet telâkkilerini mukayese ve onun bu hislerinde samimi olup olmadığını münakaşa edecek değilim.

Namık Kemal vatanını ve milletini severdi kabul edi-

yorum fakat bugün vatanını ve diğer dünya milletlerle beraber kendi milletini de sevenler çoktur.

Görüyorsunuz ya sade bu iki vâsıf da bir insanı kahraman mertebesine asla yükseltmez. Eğer vatanını ve milletini sevmek insanları koskocaman birer kahraman haline getiriyorsa elli, altmış sene geriye gitmeğe ne lüzum var? Türkün yakın tarihinde vatanını ve milletini sevmekte Namık Kemal, hayatı bahasına, geçmiş yüzbinlerce adsız kahraman bulabiliriz.

Son söz: Namık Kemal etrafında nümâyış yapanlara diyorum ki eğer Üniversiteye gençliğine bir vatanperverlik modelini gösterilmek isteniyorsa bu model neden Namık Kemalın şahsında, oldukça uzak bir mazide, bir imparatorluk tarihinde aratıyor? Türkün yakın tarihinde şüphesiz ki Namık Kemalle mukayese edilmeyecek kadar büyük vatanperverler vardır, eğer muhakkak bir model lâzımsa bunlar gösterilebilirdi.

Ben Türk üniversitelilerin şuarsuzluğunu bir an düşünemedim.

Bu günün gençliği hedefini ona rehber olmak isteyenlerden daha iyi kesdirir ve hangi sosyal fikirle hangi kahramanı kendisine örnek alacağı bilir kanaatindeyim.

* * *

Suat Derviş cesur bir kadındı. Ben ancak o gün cesaretin bir kadına son moda bir kostümden daha çok yaraştığını anladım.

Nazım Hikmet

Şiire yeni bir vezinle muazzam bir genişleme imkânı veren, tiyatroya kuvvetli piyeslerle en yeni tekniği getiren ve kafasının içindeki için bir adım bile gerilemeden dolaşan üstat şair Nazım Hikmeti evinde buldum.

— Üstadım, dedim, Namık Kemal hakkındaki düşüncelerinizi söyler misiniz? Bir kitap çıkaracağım da.

Bir şiirinde Namık Kemale «Takma arslan yeleli» diyen büyük şair,

— Olur, dedi, görelim suallerinizi bir.

Hazırladığım kâğıdı önüne sürdüm. Okudu. Sonra kütüphanesinden bir kaç kitap çıkardı. Baktım. Namık Kemal külliyyatı. Bir taraftan sahifeleri çevirirken bir taraftan başladı:

— Namık Kemali, bize, tarihi ve sınıfı şartlarının dışında, « mutlak, lâsınıfı » bir hürriyetperver, « lâsınıfı » bir halkçı olarak göstermek istiyorlar.

Muayyen bir sınıflı cemiyetin, muayyen tarihî bir inkişaf merhalesinin verimi olan Namık Kemal, denildiği gibi, « lâsınıfı » hürriyetperver ve « lâsınıfı » bir « halkçı » mıydı? Ve esasen buna imkân var mıydı?

Cevap verilmesi lâzımgelen sorgular bunlardır bence. Ve ben bu sorguların en kısa ve kestirme cevaplarını bizzat Namık Kemalın ağzından almayı münasip buluyorum.

« Usulü meşveret hakkında mektuplar » ında, « Cümhurun bizi batıracağı başka mesele, onu da kimse inkâr etmez. Bizde Cümhur yapmak kimsenin aklına gelmez », « mülkümüzde ekseriyeti arayâ sahip olan milleti islamiye, Al Osmanı ne kadar sever ve bir âdil padişahının en edna kılı için başını feda eder » diyen ve « halkın hakimiyeti, bigayri hak naksı biat mı demektir? » diye yana yakıla sorgu soran Namık Kemal, « halkçılığının » ve « hürriyetperverliğinin » sınıfı sınırlarını, aynı mektuplarda, şu aşağıki satırlarla düstürleştirmiştir:

1 — « Hakkı nezaret, icrayı hükûmet bizzarure bir FIRKAYI MÜMTAZE'ye kalacak... » 2 — Her eyalet, mebuslarını MUTEBERANDAN gönderecek... »

Ve Namık Kemale göre; BİR FIRKAYI MÜMTAZE'nin icrayı hükûmet edeceği usulü meşverette örnek alın-

çak memleket üçüncü Napolyon Fransasıdır. Çünkü fransızların :

3 — « Üçüncü Napoleon enanı idarelerini ele aldı, hurriyetlerini ahlaklarının iktiza ettirdiği tadilat ile TAHDİT etti. İşte fransızlar da » bugünkü buldukları hali saadete o sayede vasıl oldular. »

Üçüncü Napolyonun Fransada hangi sınıfların hürriyetlerini TAHDİT etmiş olduğu düşünülürse, Namık Kemalın « ideal » hürriyet telakkisi gün gibi ortaya çıkar...

Namık Kemal, matbuatın bile ancak « lüzumu kadar » hür olmasını istiyen Namık Kemal, bütün hususiyetleriyle ; yarım müstemlekeleşen, münkariz osmanlı imparatorluğunun içinde kendine yol açmak isteyen « BURJUVAZİNİN » bayraktarıdır. Filhakika bu bayraktar « âdil bir padişah » tan ileri geçmemiş, geçememiştir. Çünkü Namık Kemalın, icrayı hükümet etmesini istediği FİRKAYI MÜMTAZE daha « Cümhuru aklına getiremeyecek » ve mübeşşirine « ümmetle milleti » farketmeyecek kadar zayıftı. Bu « eyalet muteberanı », daha o kadar zayıftı ki, tam bir yerli senayi kurmayı da, tıpkı « Cumhur » kurmakta olduğu gibi, aklından bile geçirmemekteydi. O, o günkü tarihi şartları ve inkişaf merhalesi içinde, ancak Avrupa sermayesi için ham madde işlemeği ideal edinebilmişti. Bunu da yine Namık Kemalden dinleyin :

« Bizi soymak ve halı zafta tutmak ise Avrupanın hiç mültezimi değildir... Biz ne kadar ilerlersek Avrupa ticaretçe o kadar müstefit olur... Bedihi değil midir ki, bir İngiliz fabrikası İstanbula bin liralık basma göndereceğine İzmirden bin liralık pamuk alsa ondan basma yapsa Hinde Çine öteye beriye gönderse ondan iki bin lira kazanır.... »

Namık Kemal, « lasınıfi » hürriyetperver, halkçı mı ?
Namık Kemal :

« Abanoz ellerinden
zenci kölesinin
som altın taslarla şarap içerek, »